

Гетьман

Богдан Хмельницький

06 10 *Додо*
ЛАН БОГДАН ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ

Львів. Бібліотека
АН УРСР

ТВОРЕЦЬ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІЇ-ДЕРЖАВИ

Львів. Бібліотека

БОГДАН ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ

— Творець Козацької Держави.

«Непереможений в боях — щасливий знайшов кінець, бо з вірного сина своєї Отчизни — став її найдостойнішим Батьком». (Напис на образі Хмельницького, виставленого після його похорону в церкві в Суботіві.)

Став з сина батьківщини її батьком. І дійсно почавши у 1648. році повстання за права козацтва, він за неповних 9 літ створив Українську Козацьку Державу, традиції якої дожили ще й до наших часів, хоч діло його і руйнували на протязі майже 300 років «і хрещені й нехрещені сусідонькі милі» та й самі українці, які не розуміли, що «в своїй хаті своя правда і сила і воля» і що забували прадідівський заповіт: «нехай вічна буде слава, що през шаблю маєм права».

На початок його боротьби головну силу складало запорожське «низове», або степове козацтво і неграмотне селянство. Ці елементи не могли самі з себе витворити власної державницької думки і війна йшла не за державу, а проти злих утисків польських. Ідея державности створилася пізніше, коли до цих двох елементів: руйнуючих мас селянства, що доведене до скрайности схопилося за зброю і войовничих степовиків запорожців, додалася ще й українська шляхта — високо освічена і з лицарськими поняттями цілком європейського стилю. — «За висока це для хлопів теологія — мисав в ті часи Д. Заславський. — Плебс видумати такого не міг, бо всяка юрба, подібно як море, сама по собі нерухома... Причина й початок завше лежить в ініціаторах...» І цими ініціаторами тодішній автор слушно вважав ту шляхту, яка дуже скоро зрозуміла, що їй один шлях з Гетьманом Хмельницьким, особливо тоді, коли він виразно став на шлях будування своєї незалежної держави.

Після років боротьби з Польщею зрозуміли всі в Україні, що лише повна перемога над ворогом, або абсолютна супроти нього непримиримість, дають в його очах моральну рівновартість пригнобленому. Зрозумів і великий Гетьман, що греба розторощити державу, в якій його нарід і він сам не міг стати рівновартісним і рівноправним членом. Збройно Польща була розбита і Хмельницький «з волі Божої став самодержцем і самовладцем» України. Тому, коли в перші часи повстання його зносили з чужоземними монархами носили характер тайний — повстанця з законними правителями держав, які з тих чи інших міркувань бажали його використати проти Польщі, другий період боротьби вже носить характер творення своєї власної держави. Акт Переяславської

Умови з московським царем у 1654. році мав довести всім голосно і відкрито, що Україна є незалежна держава і входить у дипломатичні зносини, як рівна з рівним, з ким хоче. Шлюб сина Гетьмана Тимоша з дочкою молдавського володаря мав теж наочно показати династичні наміри Гетьмана. «Бо це річ неможлива, щоб Господарівну взявши задовольнитися одним козацтвом» — писав в ті часи воевода Кисіль. Твердий намір уставити дідичну монархію, яка в ті часи відповідала найпередовішим ідеям Західньої Європи, в протилежність сваволі розбещеної польської шляхти, знайшла своє завершення у одноголоснім затвердженні наслідником Юрія Хмельницького у 1657. році на зїзді старшин, де одних полковників було 26. Цей акт визнали Польща, Москва, Швеція, Туреччина, Крим, Молдавія, Волощина і Семигород. Ставши на ґрунт державности, Хмельницький у всіх своїх дипломатичних зносинах твердо стояв і на ґрунті соборности і завжди ставив умову, аби «цілість і безпека держави нашої не потерпіла».

Мало коли в історії ми бачимо таких геніїв, як Хмельницький, що зумів з таких страшно різnorodних елементів, як селянство, козацтво і шляхта створити міцну організовану державно-творчу провідну верству. Славильне Запоріжжя стало в його руках дисциплінованою збройною силою, селянство, що не попало у списки козаків, стало знов землю обробляти й служити своїм панам, бо зрозуміло, що і селяне й козаки і шляхта всі є рівні перед Гетьманом і всі відповідно до своїх здібностей служать не інтересам окремих осіб а державі, яка всім дає змогу спокійно жити й працювати. «Подивлялися всі в Польщі розум Гетьмана, що зумів з кілька сот тисяч побунтованого хлопства козаками так мале число вчинити (40.000)», пише сучасник цих подій Освендім.

Велич і геніяльність Хмельницького була в тім, що він зумів свою політику і будову держави звязати з живою хліборобською «городовою» Україною. Зумів перевести європеїзацію козащини. Гетьман поважав свій народ не менш ніж себе, — але ніяких попусків тому народові не давав. І це знали лицарі, козаки і нарід. І тому коли Москва зрадила головні пункти Переяславської умови і заключила з Польщею мир у Вільні і перед молодого українською державою Хмельницького стала проблема боротьби і проти Польщі і проти Москви, всі як справні державники присяглися підтримувати Гетьмана. «Не журіться діти — сказав Гетьман на памятім українським сеймі у Чигрині року 1656 — 2-го жовтня. — Я знаю що робити, треба відступитися від руки царської і підемо туди, де нам Всевишній Владика бути скаже». Це є дата повного унезалежнення нашої Держави і проголошення принципу покладання на свої власні державні

0,12 (1986) P1 1363
сили. Тоді «всі полковники, осавули і сотники складали собі взаємно проміж себе присягу, що коли хтонебудь на них наступатиме, то вони проти того ворога всі, як один муж, вміти стояти будуть».

Геній Хмельницького виявився і в його дипломатичній діяльності. Великих томів треба для докладного представлення дипломатичної акції Гетьмана. «Здається не було дня, щоб Хмельницький не приймав чужоземних послів..., дипломатичних агентів, кур'єрів та післанців і не посилав своїх», пише сучасник. Він створив надзвичайну по замислу і виконанню Балтійсько-Чорноморську коаліцію держав, що врізалася між Московією і Польщею від Швеції до Туреччини і намітив цим шлях і Гетьману Мазепі.

Так почавши з повстання разом з запорожцями і черню, з напів зруйнованої країни, знайшовши підчас свого триумфального візду до Києва піврозвалений Софійський Собор, уговкавши розбурхане ним же море народньої стихії, він за кілька років, і то років безнастанних війн, створив державу на європейський зразок, з твердою владою, розподілом на стани — не взаємно ворожі, а гармонійно зв'язані в служенні державі, яка вкрилася церквами й школами на здивовання чужинців і став сам «Славою Монархів Християнських» — як величав його у році 1650-тім турецький султан Мохамед IV. Він дав своєму народові ту необхідну гордість, яку дає лише вибороне кровю й працею державне життя. Він нагадав нашому народу, що він «з того покоління, що за Олега Монарха Руського в своїх монокісях (човнах) Царгороду добувало».

І доки в нашому народі лишаться традиції Хмельницького, лишиться своє лицарство, козацтво і хлібороби, доки ми будемо пам'ятати той розмах епохи Великого Гетьмана, що історію України повернув на інший шлях — доти ми будемо нацією гідною державного життя, яка рано чи пізно збудує свою, основу на своїх історичних традиціях державу.

«А желіза добрее важте і над злато,
Злато бо потемніє без него як блато,
Что злато і сребро врагам пользовало...
З срібних полумисків отці наші не їдали,
Із золотих пугарів вони не пивали.
О желізі старались, желізо любили
І тим великую собі славу породили».

Ці слова вложені в уста Хмельницького в п'єсі «Милость Божя» на візд Гетьмана в Київ, так добре синтезують основу добробуту нашого народу — залізо меча і залізо плуга. Цей заповіт Великого Гетьмана пам'ятаймо!

(За В. Липинським — «Україна на переломі», склав Ю. Р.)

РЛ 1363

Гетьман

Богдан Хмельницький